

ХАЛҚАРО ТО‘ЛОВЛАР ТИЗИМИДА МАРКАЗИЙ БАНК РАҚАМЛИ ВАЛЮТАСИНИНГ О‘РНИ

Tashmatova Rano Gaibovna

«Moliya va moliyaviy texnologiyalar

kafedrasi» dotsenti

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

E-mail: ranotashmatova76@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda xalqaro to‘lovlar tizimida Markaziy bank raqamli valyutasinin axamiyati, o‘rni ko‘rib chiqilgan. Xususan, raqamli valyutaning o‘ziga xos xususiyatlari, amaliyotda qo‘llanilishi, bu boradagi amaliy jihatlar, mavjud muammolar tahlil qilingan. Shuningdek, yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni bartaraf etish yuzasidan chora tadbirlar va olib borilayongan islohotlar borasida so‘z brogan, taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Markaziy bank raqamli valyutasi, xalqaro to‘lovlar, transchegaraviy operatsiyalar, blokcheyn, pul-kredit siyosati

РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ВАЛЮТЫ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПЛАТЕЖНОЙ СИСТЕМЕ

Ташматова Рано Гаибовна

доцент кафедры «Финансы и финансовые технологии»

Ташкентский государственный экономический

университет

E-mail: ranotashmatova76@gmail.com

Аннотация. В статье рассмотрены значение цифровой валюты Центрального банка в современной международной платежной системе, ее

роль в оптимизации трансграничных транзакций. В частности, были проанализированы уникальные особенности цифровой валюты, ее практическое использование, практические аспекты в связи с этим и существующие проблемы. Кроме того, были высказаны предложения и рекомендации относительно мер, которые необходимо принять для устранения возможных проблем и проводимых реформ.

Ключевые слова: цифровая валюта Центрального банка, международные платежи, трансграничные операции, блокчейн, денежно-кредитная политика.

Kirish

Mavzuning dolzarbligi. Markaziy bank raqamli valyutasining (MBRV) xalqaro to'lovlar tizimidagi o'rni – bu zamonaviy moliya dunyosining eng dolzarb va muhim mavzularidan biridir. Transchegaraviy operatsiyalarni optimallashtirish MBRV joriy etilishining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Mavjud transchegaraviy to'lov tizimlarining (masalan, SWIFT) sekinligi, yuqori narxi, va shaffoflikdagi kamchiliklari, raqamli transformatsiya - moliyaviy tizimda blokcheyn va taqsimlangan registr texnologiyalarining (DLT) o'sishi, MBRV ning paydo bo'lishi - xususiy raqamli valyutalar (Stablecoin, Kriptovalyuta) ga muqobil sifatida davlat nazoratidagi raqamli valyuta konsepsiyasi hozirgi kunda muxim ahamiyat kasb etadi. 2026-yil 16-fevral PF-21-sonli “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo'ljallangan ustuvor yo'nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida“gi Farmoniga ko'ra mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish, barcha tarmoqlar va sohalarda, eng avvalo, davlat boshqaruvi, ta'lim, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyot tarmoqlari, ijtimoiy soha va davlat boshqaruvi tizimining jadal raqamli rivojlanishini ta'minlash, shu jumladan elektron davlat xizmatlarini

ko'rsatish mexanizmlarini yanada takomillashtirish maqsadida vazifalar belgilangan [1] Raqamli valyutalar va ular bilan bog'liq bo'lgan Markaziy bank raqamli valyutasining (MBRV) xalqaro to'lovlar tizimidagi o'rni murakkab va keng qamrovli soha xisoblanadi. Jahonda globallashtirish va raqamli transformatsiya jarayonlari chuqurlashib borayotgan bir sharoitda, transchegaraviy to'lovlar tizimi jahon iqtisodiyotining muhim arteriyasi hisoblanadi.

Har yili milliardlab dollar hajmidagi xalqaro pul o'tkazmalari amalga oshiriladi, biroq mavjud an'anaviy tizimlar (birinchi navbatda, SWIFT tarmog'i va ko'rsatuvchi banklar mexanizmi) yuqori xarajatlar, uzoq vaqt (odatda 3-5 ish kuni), shaffoflikning yetishmasligi va yuqori hisob-kitob xavfi (settlement risk) kabi jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Bu kamchiliklar xalqaro savdoni, investitsiyalarni va migrantlarning pul o'tkazmalarini sekinlashtirib, iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi.

So'nggi yillarda bu muammolarni hal qilishga urinishlar, jumladan, kriptovalyutalar va tezkor to'lov tizimlari paydo bo'ldi. Biroq, markazsizlashtirilgan kriptovalyutalar o'zining yuqori narx o'zgaruvchanligi (volatillik) va huquqiy tartibga solishning noaniqligi sababli to'liq yechim bo'la olmadi.

Bu kontekstda, Markaziy bank raqamli valyutasi (MBRV) – markaziy bank tomonidan chiqariladigan va to'g'ridan-to'g'ri majburiyat hisoblangan raqamli pul shakli – xalqaro to'lovlar tizimini tubdan o'zgartirish salohiyatiga ega bo'lgan inqilobiy yechim sifatida paydo bo'ldi.

MBRV'ning DLT (Distributed Ledger Technology – taqsimlangan registr texnologiyasi) ga asoslanishi, uning atomik hisob-kitob (to'lov va yetkazish bir vaqtda amalga oshirilishi) va tezkorlik kabi xususiyatlari transchegaraviy operatsiyalarni optimallashtirish uchun asosiy platforma bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili

. O'zbekiston iqtisodiyoti va moliya tizimini raqamlashtirish masalalari

bo'yicha strategiya.uz rasmiy saytida mamlakatning taraqqiyot strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar va raqamli moliya tizimi bo'yicha loyihalar haqida ma'lumotlar berilgan. Saytda moliya sektori raqamlashtirishning istiqbollari va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanish choralari haqida ma'lumotlar keltirilgan (Strategiya.uz)[7]. Mualliflar A.Xamraev va boshqalar tomonidan tayyorlangan "O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamlashtirishning o'rni" maqolasida mamlakat iqtisodiyoti uchun raqamlashtirishning ahamiyati va uning asosiy yo'nalishlari tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtisodiy samaradorlikka ta'sir qiluvchi raqamli moliya vositalari va texnologiyalarning rivojlanish dinamikasi o'rganilgan ("Iqtisodiyot va biznes" jurnali, 2023)[2]. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlarida mamlakatning moliyaviy barqarorligi, bank sektorining rivojlanishi va raqamli moliyaviy xizmatlarning joriy etilishi bilan bog'liq ma'lumotlar keltirilgan. Ushbu hisobotlar raqamli to'lov tizimlarining statistikasi, kriptovalyutalarga oid rasmiy yondashuvlar va bank sektorida texnologik innovatsiyalar bo'yicha asosiy ko'rsatkichlarni taqdim etadi (O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki)[5]. O'zbekiston Respublikasining rasmiy statistikasi Davlat statistika qo'mitasi tomonidan taqdim etilgan bo'lib, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy xizmatlar va raqamli iqtisodiyotning hozirgi holatini aks ettiruvchi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bu resurs iqtisodiy tendensiyalarni tahlil qilish va amaliy takliflar ishlab chiqish uchun muhim manba hisoblanadi (Davlat statistika qo'mitasi)[6]

Tadqiqot metodologiyasi

Mamlakat sohasini raqamlashtirish va yanada rivojlantirish sohasidagi fundamental tadqiqotlar metodologik asosni tashkil etadi. Tuzilmaviy, mantiqiy va tizimli yondashuvlar, shuningdek, ekonometrik usullardan foydalanilgan. Mazkur yo'nalish uslubiyotini tadqiq etish uchun olimlar va soha vakillari bilan suxbat, ularning yo'zma va og'zaki fikr muloxazalarini taxlil qilish, ekspert baxolash, jarayonlarni kuzatish, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga tizimli yondashuv, muallif

tajribalari bilan qiyosiy tahlil o'tkazish orqali tegishli yo'nalishlarda xulosa, taklif va tavsiyalar berilgan.

Tahlil va natijalar

So'nggi yillar davomida mamlakatda axborot va aloqa sohalarining iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha ko'rsatilgan xizmatlar hajmi keltirilgan bo'lib, unga ko'ra mazkur davr davomida xizmatlar hajmining 2021 yildagi 17,1 trl.somdan 2024 yil boshiga kelib 32,2 tlrn so'mga yetganligini ko'rishimiz mumkin, ya'ni 15,2 tlrn so'mga o'sish kuzatilgan.

1-Jadval

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankning tezkor to'lovlar tizimidagi operatsiyalari¹

	2021 yil	2022 yil	2023 yil
Tranzaksiyalar hajmi (trln so'm)	319,6	446,4	570
<i>O'sish sur'ati (%)</i>	149,1%	39,7%	27,7%
Tranzaksiyalar soni (million)	12,6	17,6	22
<i>O'sish sur'ati (%)</i>	134,6%	39,7%	25%

O'zbekiston Markaziy bankining tezkor to'lov tizimi orqali amalga oshirilayotgan tranzaksiyalar soni yildan-yilga ortib bormoqda, bu raqamli moliyaviy vositalarning qulayligi va ulardan foydalanish imkoniyatlari oshganidan dalolat beradi. 2024 yil boshiga bir yillik tranzaksiyalar soni 800 milliondan ortiqni tashkil etdi, bu 2020 yildagi ko'rsatkichlardan (6,9 million tranzaksiya) sezilarli darajada yuqori.[4]

Ushbu platformalarning muvaffaqiyatli joriy etilishi va ishlashi fuqarolarning raqamli yechimlarga bo'lgan ishonchini oshiradi, ularning naqd pulsiz hisob-

¹ Muallif tomonidan O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hisobotlari ma'lumotlari asosida ishlab chiqilgan

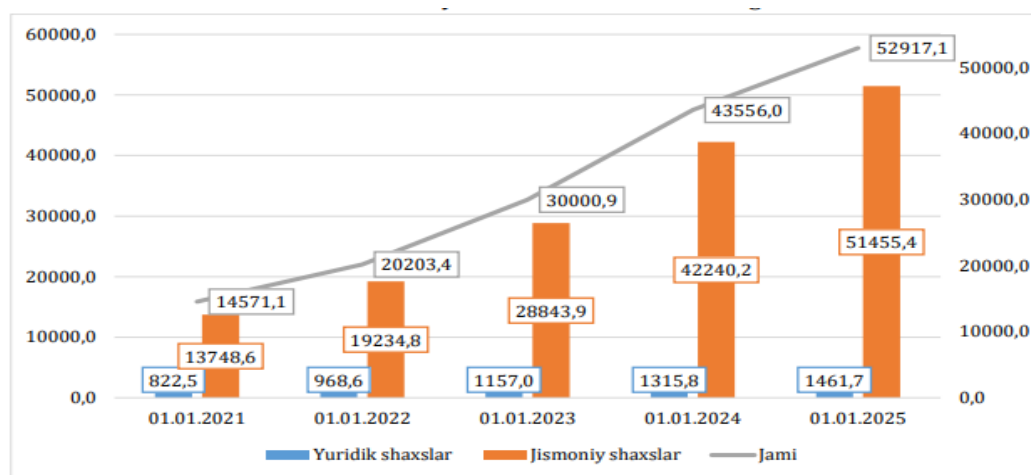
kitoblar va boshqa zamonaviy moliyaviy texnologiyalarga o‘tishini rag‘batlantiradi.

Fintech kompaniyalarining rivojlanishi: onlayn kreditlash xizmatlari, investitsiya platformalari va moliyaviy maslahatlarni taklif qiluvchi startaplar sonini oshirish imkonini beradi, shuningdek, qarz oluvchilarni investorlar bilan vositachilarsiz bevosita bog‘laydigan xizmatlar sonini ko‘paytirishga yordam beradi.

Bank sohasida raqamli xizmatlar: masofadan hisobvaraqa ochish xizmatlari, pul o‘tkazmalari va ilovalar orqali xizmatlar uchun to‘lovlar, avtomatlashtirilgan skoring yordamida onlayn kredit arizalari hajmi ortadi.

Investitsiyalar. Raqamli moliya investorlarga kriptovalyutalar yoki boshqa raqamli aktivlar kabi yangi investitsiya imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin.

So‘nggi uch yilda bu sohaga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi ikki baravarga ortdi – 2021-yildagi 3,5 trillion so‘mdan 2023-yilda 6,8 trillion so‘mga yetdi. Shu bilan birga, investitsiyalarning salmoqli qismi xorijiy manbalar hisobiga to‘g‘ri keladi, bu esa O‘zbekistonning raqamli infratuzilmasini rivojlantirishiga xalqaro qiziqishdan dalolat beradi. 2025-yilga kelib, ushbu nisbat 2,8 punktga o‘zgargan holda jismoniy shaxslarning ulushi 97,2 foizga yetgan.

1-rasm. O‘zbekistonda onlayn-banking xizmatlaridan foydalanuvchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) soni²

² Mualliflar tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki hisobotlari ma‘lumotlari asosida ishlab chiqilgan

Umuman olganda tahlil qilinayotgan davrda masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilar soni 2025-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, 2021-yilga nisbatan 3,6 barobarga yoki 38346 ming kishiga ko'paygan. Bu holat jismoniy shaxslarning masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan keng foydalanayotganini ko'rsatadi. Bu o'sish tijorat banklarining masofaviy xizmatlarni kengaytirishga va raqamli bank xizmatlarini rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslari natijasida yuzaga kelgan. [6]

Shuni qayd etib o'tish kerakki bugungi kunda raqamli iqtisodiyotning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 2,2 foizni tashkil etadi.[7]

Raqamli iqtisodiyotning O'zbekiston yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 2021-yildagi 2,2 foizdan 2023-yilda 3 foizga oshgani "Raqamli O'zbekiston - 2030" dasturi muvaffaqiyatini tasdiqlaydi. Bu o'sish moliyaviy tizimga raqamli texnologiyalarning faol joriy etilishi, elektron tijorat hajmining oshishi va IT infratuzilmasining rivojlanishi bilan bog'liq.[8]

Respublikada 50 dan ortiq to'lov tizimlari va 3 ta raqamli banklar faoliyat ko'rsatmoqda. 4 yil davomida Davlat xizmatlarining yagona davlat reyestri orqali ko'rsatilayotgan raqamli davlat xizmatlari soni 3,5 barobar oshdi, onlayn-banking foydalanuvchilari soni esa 34 million nafarga yetdi.³

Markaziy bankning raqamli valyutasini (CBDC) yaratish pul muomalasi ustidan nazoratni kuchaytiradi va valuta ekotizimini qo'llab-quvvatlaydi. Kredit berish, steyking va markazlashmagan savdo xizmatlarini taklif qiluvchi DeFi platformalarining paydo bo'lishi rivojlanishda yangi bosqichni belgilaydi. Davlat risklarni minimallashtirish uchun tartibga solish mexanizmlarini joriy etish orqali bunday tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashi mumkin. Bu omillarning barchasi ko'proq investorlarni jalb qilishga ijobiy tasir ko'rsatadi. Platformalarning kiberxavfsizligini ham hisobga olish kerak, buning uchun ekelektron hamyonlardagi

³ "Daryo.uz" sayti nashridan » // Raqamli O'zbekiston: Respublika Markaziy Osiyoda yetakchilikka erisha oladimi?
Muallif: Azamat Haydaraliev

ma'lumotlarni himoya qilish texnologiyalariga, shu jumladan shifrlash va ko'p faktorli autentifikatsiyaga sarmoya kiritish kerak. Platformalarda xakerlik hujumlari uchun hodisalarga javob berish markazlarini tashkil etish. Tartibga solishni kuchaytirish, infratuzilmani rivojlantirish va xalqaro bozorlar bilan integratsiyalashuv iqtisodiy o'sish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

MBRVlar transchegaraviy to'lovlarni optimallashtirishning katta salohiyatiga ega bo'lsa-da, ularni muvaffaqiyatli joriy etish yuqorida sanab o'tilgan texnik, huquqiy, iqtisodiy va siyosiy to'siqlarni bartaraf etishni talab qiladi. Hozirda ko'pgina markaziy banklar ushbu muammolarni hal qilish uchun xalqaro darajada hamkorlik (masalan, BIS va G20 doirasida) qilib, "Ko'p MBRV (mCBDC)" platformalari ustida tajriba o'tkazmoqda.

O'zbekiston Markaziy Bankining raqamli so'm (MBRV) loyihasi holati va rejalariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (MB) raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va to'lov tizimini takomillashtirish strategiyasi doirasida o'zining MBRV loyihasini — Raqamli so'm (Digital So'm) ni o'rganish va joriy etish ustida ishlamoqda. Loyihaning holati va rejalari asosan Markaziy bankning hisobotlari, strategik hujjatlar va xalqaro hamkorlik doirasidagi ma'lumotlar orqali aks etadi.

Xulosa va takliflar

Tahlil shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston moliya tizimini raqamlashtirish borasida sezilarli yutuqlarga erishdi. Raqamli iqtisodiyotning yalpi ichki mahsulotdagi ulushining ortishi, IT-sohasiga investitsiyalarning o'sishi va raqamli to'lov tizimlarining ommalashuvi o'tkazilayotgan tadbirlar samaradorligidan dalolat beradi. Blokcheyn va raqamli to'lovlar kabi zamonaviy moliyaviy texnologiyalar mamlakat iqtisodiy ekotizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

Istiqbolli yo'nalishlar qatoriga xalqaro moliyaviy tizimlar bilan yanada integratsiyalashuv, transchegaraviy to'lovlarni rivojlantirish, tranzaksiyalarning

shaffofligini oshirish uchun blokcheyn texnologiyalarini joriy etish, blokcheyn infratuzilmasiga sarmoyalarni jalb etish kiradi. Bundan tashqari, raqamli xizmatlar orqali moliyaviy inklyuzivlikni oshirish fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash uchun sharoit yaratadi.

Raqamli moliya tizimini yanada muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun quyidagi yoʻnalishlarga eʼtibor qaratishi zarur:

1. Ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarni moliyalashtirishni koʻpaytirish: bu yangi texnologiyalarni joriy etishni tezlashtiradi va ularning samaradorligini oshiradi.

2. Kiberxavfsizlikni mustahkamlash: foydalanuvchi maʼlumotlarini himoya qilish va moliyaviy tahdidlarning oldini olish eng muhim vazifa boʻlishi kerak.

3. Aholining raqamli va moliyaviy savodxonligini oshirish: bu raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi va yangi mahsulotlarga ishonch darajasini oshiradi.

Umuman olganda Oʻzbekiston moliya tizimini raqamlashtirish barqaror iqtisodiy oʻsishni, investitsiyalar oqimini va mamlakatning global raqobatbardoshligini taʼminlaydigan zamonaviy va texnologik ilgʻor ekotizimni yaratishga qaratilganligi muxim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevral PF-21-sonli “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha moʻljallangan ustuvor yoʻnalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qoʻshimcha chora-tadbirlari toʻgʻrisida“gi Farmoni.

2. Xamraev A. va boshqalar “Oʻzbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamlashtirishning oʻrni”. //“Iqtisodiyot va biznes” jurnali, 2023.

3. Ilyasov I., Akmammedova O., Durdymyradova O., Kovusova E., Ortiqov R.. //“World Scientist” xalqaro ilmiy jurnali 13-son, 1-jild, “Raqamli moliya va kriptovalyutalar sohasidagi imkoniyatlar”,

4. Ilyasov I., Xudayqulieva A. //“Fan xabarnomasi” xalqaro ilmiy jurnali No7 (52) T 4, “Moliya tizimini raqamlashtirish va moliyaviy mexanizmlar”
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari [Elektron resurs] // O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy sayti. www.cbu.uz.
6. O‘zbekiston Respublikasining rasmiy statistikasi [Elektron resurs] // O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. www.stat.uz.
7. O‘zbekiston iqtisodiyoti va moliya tizimini raqamlashtirish [Elektron resurs] // O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining rasmiy sayti. strategiya.uz.